

SOPRONI
EGYETEM

LÁMFALUSSY SÁNDOR
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KAR

TÖRTÉNELEM – TÁRSADALOM – VIDÉK
JUBILEUMI TANULMÁNYKÖTET II.

TÖRTÉNELEM – TÁRSADALOM – VIDÉK

JUBILEUMI TANULMÁNYKÖTET II.

Szerkesztette:

Obádovics Csilla,

Széles Zsuzsanna

SOPRONI EGYETEM KIADÓ

SOPRON, 2022

Ünnepi tanulmánykötet Kulcsár László professzor 75. születésnapja tiszteletére

A kötet megjelenését „A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány” támogatta.

Felelős kiadó: Prof. Dr. Fábián Attila
a Soproni Egyetem rektora

Szerkesztette:
Prof. Dr. Obádovics Csilla,
Prof. Dr. Széles Zsuzsanna

Tördelőszerkesztő: Takács Eszter

Borítóterv: Zsidy Emese

ISBN 978-963-334-429-3 (nyomtatott)

ISBN 978-963-334-430-9 (pdf)

DOI: 10.35511/978-963-334-430-9

Nyomdai munkálatok: Lővér-Print Nyomdaipari Kft. (Sopron, Ady Endre út 5.)

Felelős vezető: Szabó Árpád

© Soproni Egyetem Kiadó
Sopron, 2022 – Minden jog fenntartva.

TARTALOM

Kulcsár László és Székely Csaba 75. születésnapjára.....	3
Előszó – Kulcsár László 75 éves.....	5
Foreword – László Kulcsár is 75 years old.....	7
László Kulcsár: Colleague and Friend	
<i>David L. Brown.....</i>	<i>9</i>
A Biblia és a Korán, avagy tehetségek az etika, a normák, a gazdaság és a politika értékelési mátrixában	
<i>The Bible and the Quran: talents in the evaluation matrix of ethics, norms, economy, and politics</i>	
<i>Varga Norbert.....</i>	<i>15</i>
Integritás és autoritás – A modern „polgári” állampolgár születése	
<i>Integrity and authority – The birth of the modern “citizen”</i>	
<i>Garaczi Imre.....</i>	<i>51</i>
Generációs útikalauz nemcsak stopposoknak	
<i>A Generation Guide not only for Hitchhikers</i>	
<i>Domokos Tamás.....</i>	<i>72</i>
Women Empowerment: Panacea for Poverty Alleviation and Economic Growth In Nigeria	
<i>Adeleye Oluwakemi Rachael – Tibor Farkas.....</i>	<i>102</i>
A társadalmi reprodukciós kihívások adópolitikai dilemmái	
<i>Tax Policy Dilemmas of Social Reproduction Challenges</i>	
<i>Zugor Zsuzsanna.....</i>	<i>112</i>
Magyar munkavállalók mobilitással kapcsolatos elvárásai és azok teljesülése három nyugat-európai ország példáján keresztül	
<i>Hungarian workers’ mobility expectations and their fulfilment through the examples of three Western European host countries</i>	
<i>Bruder Emese – Szabó Edina.....</i>	<i>133</i>
A magyar fiatalok külföldi mobilitási tervei	
<i>International migration plans of Hungarian young people</i>	
<i>Ruff Tamás.....</i>	<i>152</i>
A vidék lehatárolása és Magyarország vidéki területeinek demográfiai jellemzői	
<i>Definition of rural areas and its demographic characteristics in Hungary</i>	
<i>Obádovics Csilla.....</i>	<i>167</i>

Hollókó: a harmadik dosszié <i>Hollókó: the Third Folder</i> <i>Kovács Dezső</i>	189
A mezőgazdaság súlya és szerepe a helyi fejlesztésekben a falukutatók fényében <i>The role of agriculture in local development. Evidence from villages' research camps</i> <i>Ritter Krisztián</i>	218
Mezőmadaras – egy település él(t) és élni akar <i>Mezőmadaras – a village that wants to live and lives</i> <i>Takácsné György Katalin – Szabó-Ábrahám Izolda – Takács István</i>	239
Szerzők/Authors	259

A vidék lehatárolása és Magyarország vidéki területeinek demográfiai jellemzői

Definition of rural areas and its demographic characteristics in Hungary

Obádovics Csilla¹

Absztrakt

Mit jelent a szó, hogy vidéki? Hogyan határozzuk meg, mi a vidék? Amikor a vidéki életről beszélgetünk, általában a falusi élet jellemzői jutnak az eszünkbe. A „vidéki” szó hallatán a legtöbben a mezőgazdasági tevékenységekre gondolunk, és hajlamosak vagyunk a „vidéki térség” és a „agrártérség” között egyenlőséget tenni. Szintén gyakori, hogy a „vidéki” terület alatt elmaradott és fejletlen területet értenek, alacsony népsűrűséggel, alacsony jövedelemmel, idősebb népességgel, amely nagymértékben függ a mezőgazdasági foglalkoztatástól. És vannak olyanok, akik egy nagyon csendes idilli képre gondolnak, paradicsomi körülményekkel. A vidékiségi meghatározásai és mértékei fontosak a kutatók és a döntéshozók számára, mivel hatással vannak a gazdaság és társadalompolitikára. Sok kísérlet volt a vidéki térségek lehatárolására, de minden országra egyformán megfelelő egységes definíció még nem került kialakításra.

Magyarországon az elmúlt néhány évben történtek kísérletek a vidék definíciójának tisztázására, pontosítására. A Magyar Agrár- és Vidékfejlesztési Tervben (2000) a vidéki kistérség meghatározása a népsűrűsége alapján alapuló OECD módszertanát követte. Az első lépés a települések besorolása volt vidéki vagy nem vidéki kategóriába. A 120 fő/km²-nél kisebb népsűrűségű községek a vidéki települések. Második lépés a kistérségek besorolása volt. Az egyes térségeket kategóriába sorolták a „vidéki” községekben élők százalékos aránya szerint.

Magyarország területe 93 ezer négyzetkilométer, 9,77 millió lakosa van, népsűrűsége 105 fő/km². Magyarországon 3153 települése közül csak 19-ben van több mint 50 ezer lakos. Az ország települései Budapestet nem számítva 175 járásba vannak sorolva. Magyarország vidéki területe 105 járást, 1863 települést foglal magába. Magyarország területének 61,5%-a, a magyar lakosság 30,6%-a (2019-ben) alapvetően vidéki településeken él. Az elemzés az elmúlt 20 évben bekövetkezett változásokat és a különböző ruralitási kategóriákba sorolt térségek demográfiai folyamatait hasonlítja össze.

Abstract

What does the word rural mean? How do we define what the countryside is? When we talk about rural life, the characteristics of rural life usually come to mind. When we hear the word ‘rural’, most people think of agricultural activities and tend to equate ‘rural area’ with ‘agricultural area’. It is also common for a “rural” area to be a backward and

¹ Prof. Dr. Obádovics Csilla PhD egyetemi tanár, Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
Széchenyi István Doktori Iskola vezető

underdeveloped area with a low population density, a low income, an older population that is highly dependent on agricultural employment. And there are those who think of a very quiet idyllic picture with paradise conditions. Definitions and measures of rurality are important to researchers and policy makers because they have an impact on rural policy and development. Many attempts have been delimiting rural areas, but a uniform definition for all countries has not yet been developed.

In Hungary, attempts have been made in the last few years to clarify and clarify the definition of the countryside. In the Hungarian Agricultural and Rural Development Plan (2000), the definition of a rural micro-region followed the OECD methodology based on population density. Villages with a population density of less than 120 people / km² are rural settlements. The second step was the classification of micro-regions. Each area was categorized according to the percentage of people living in "rural" villages. Hungary has an area of 93,000 square kilometers, a population of 9.77 million, and a population density of 105 people / km². Out of 3153 settlements in Hungary, only 19 have a population size of more than 50,000. The country's settlements are classified into 175 districts, not including Budapest. The rural area of Hungary includes 105 districts and 1863 settlements. 61.5% of the territory of Hungary and 30.6% of the Hungarian population (in 2019) are basically rural.

The analysis compares the changes that have taken place over the last 20 years and the demographic trends in the different rurality areas.

Bevezetés

Mi a Vidékiség lényege? Nem tűnik túl kockázatosnak azt feltételezni, hogy a vidékiség bizonyos politikai és gazdasági összefüggésekben csak a mezőgazdaságra koncentrál. Mondhatjuk ezt annak alapján is, hogy az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának része a vidékfejlesztés és a vidéki térségek fejlesztésére irányuló célkitűzések is elsősorban a mező és erdőgazdaságot célozzák. Az EU költségvetésében a vidék fejlesztésére irányuló pénzek az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap részét képezik. Az EMVA célkitűzései is egyértelműen a mezőgazdaság fejlesztésére irányulnak. A hat prioritás közül csak egy van, ami nem kapcsolódik közvetlenül a mezőgazdasághoz.

„Ez a hat prioritás a következő:

- ösztönözni kell a tudásátadást és az innovációt a mezőgazdaságban, az erdőszetben és a vidéki térségekben;
- életképesebbé és versenyképesebbé kell tenni a mezőgazdasági termelés minden típusát, valamint támogatni kell az innovatív agrártechnológiák alkalmazását és a fenntartható erdőgazdálkodást;
- elő kell mozdítani az élelmiszer-ellátási lánc megszervezését, az állatjólétet és a mezőgazdasági kockázatkezelést;

- ösztönözni kell az erőforrás-hatékonyságot, és támogatni kell az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaságra való átállást a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban és az erdészetben;
- helyre kell állítani, illetve meg kell őrizni és erősíteni kell a mezőgazdasággal és az erdőgazdálkodással kapcsolatban álló ökoszisztémákat;
- elő kell segíteni, hogy erősödjön a társadalmi befogadás, csökkenjen a szegénység és lendületet kapjon a gazdasági fejlődés a vidéki térségekben.”

(https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_hu)

A vidék újratermelődése a vidék újratelepítésével, az agroturizmussal, a vadászattal és halászattal, valamint a régióspecifikus mezőgazdasági vagy helyi termékek fogyasztása révén történik (van der Ploge, 1997). A vidék nemcsak a mezőgazdaságra korlátozódik; gyakran messze túlmutat rajta (Kulcsár, 2017). Ahogyan Csatári Bálint (2004) megfogalmazta, a magyar „vidék” szó nem fedi az eredeti „rural” szó jelentését. Ezért azt javasolja, hogy a vidéki térség helyett a „vidéki térség” vagy a „város és vidéke” kifejezés használata megfelelőbb lenne.

Csatári megfogalmazásából következtethetünk arra, hogy a vidék nem kezelhető úgy, mint egy homogén csoport. Vannak a városok peremén elhelyezkedő alacsony népsűrűségű, kislétszámú falvak, amelyek már nem viselik magukon a hagyományos értelemben vett falusi jegyeket. Vannak a városoktól távolabb eső, hasonlóképpen alacsony népsűrűségű, kislétszámú, de már közel sem olyan fejlettségű és alapvetően mezőgazdaságra alapozott vidéki területük. De ugyanezen elhelyezkedés mellett találni olyan településeket, ahol nem a mezőgazdaság a húzóágazat, vannak más szegmensei a gazdaságnak, pl. turizmus és/vagy szolgáltatás. A vidék összetettségét a többlábon állás, pl. kézműipar, hagyományápolás, falusi turizmus, és a mezőgazdaság határozza meg.

Felismerve, hogy a vidéki területek egyedi kihívásokkal néznek szembe, számos országban támogatták a vidékspecifikus fejlesztési és szakpolitikai kezdeményezéseket. A vidéki közösségek jólétével és fenntarthatóságával foglalkozó hatékony tervezés és politikák kidolgozásához a vidékiségi kézzelfogható definíciójára van szükség.

Többféle kvantitatív definíciót és módszert javasoltak és fejlesztettek ki a vidékiségi meghatározására. Nincs egységes index, mutatókészlet

vagy elemzési skála, amely általánosan érvényes lenne és alkalmas a vidékiség leírására minden helyen és minden célnak megfelelően.

A kvantitatív lehatárolások továbbra is népszerűek mind a kutatók, mind a politikai döntéshozók körében, mivel lehetőséget nyújtanak a gyakorlati alkalmazások széles körű értékelésére és fejlesztésére. Az elmúlt évtizedekben a leggyakrabban használt vidéki mérőszámok a népsűrűsége és/vagy a nagyvárosi területektől való távolságra összpontosítottak (Kulcsár et al., 1996; Madarász et al., 1998; Obádovics, 1998).

A „vidékiség” története és fejlődése

A vidékiséget, mint fogalmat, amelyet a nem városi területek városi területektől való elhatárolására használtak, már a 30-as években is tanulmányozták (Hamilton, 1934). Az 1970 után végzett kutatások nagy része inkább a vidékiség tipológiák folytonos mutatójának kidolgozására összpontosítottak a kétpólusú megfogalmazás helyett. A vidékiséget mennyiségi mérőszámként vizsgáló tanulmányok közül a legjelentősebb Paul Cloke nevéhez fűződik (Cloke, 1977). Olyan új mennyiségi mérőszámot javasolt, amely magában foglalja a népsűrűséget, a demográfiai adatokat, az ingázási mintákat, a migrációt és a különböző népesség méretű központoktól mért távolságot. Ez a munka világos módszertant biztosított a vidékiség folytonos mennyiségi mérésére, és szilárdan megalapozta a vidékiség kvantitatív módszerekkel történő meghatározását.

A vidékiség mérőszámának fejlesztése továbbra is nagy érdeklődésre tart számot, különösen a fejlett térinformatikai és távérzékelési technológiák fellendülése óta, valamint az adatok elérhetőségének bővülésével. Az 1980-as és 1990-es években a vidéklehatárolás kutatását tovább fejlesztették, a modernebb térelemzési és statisztikai technikák alkalmazásával, mint a faktoranalízist, főkomponens-analízis, klaszterezési eljárások, GIS és a neurális hálók (Blunden–Pryce–Dreyer, 1998; Hoggart, 1988).

Bizonyos szempontból a vidékiség fogalomnak és mennyiségi mérésének alapjai nem változtak érdemben az 1970-es évek óta, de az alkalmazott technikák és a rendelkezésre álló adatok tág teret engedtek a kutatók számára. A vidékiség mérőszámai a figyelembe vett változók tekintetében egyre összetettebbé és árnyaltabbá váltak, eltávolodva a pusztán népesség alapú mérésektől.

A vidék lehatárolásának néhány nemzetközi megközelítése

A vidék fogalmának komplex jellegét elméletben elismerve, de a gyakorlatban és a módszertanban mindmáig nehezen kifejezve, a kutatók az esetek többségében a valamilyen területi egységre számított népsűrűség alkalmazásával vágják át a „gordiuszi csomót.” A népsűrűségi mutatót az Egyesült Államokban és az Európai Unióban is széleskörűen alkalmazzák. A népsűrűségi mutató azonban nem tudja a tényleges területi-térségi sajátosságokat teljes mértékben megragadni.

Vidék fogalma az Európai Unióban

Korábbi publikációjában az OECD (1993) nem a népsűrűségi mutatót alkalmazta a vidékiség mérésére, hanem a városoktól való távolságot vette figyelembe meghatározásaiban. A vidéki területek lehatárolásakor három csoportot állított fel:

1. a városközeli vidéki területeket (amelyeket gazdaságilag integrált területekként kezelte),
2. a vidéki „hátszág”-területeket (amiket gazdaságilag az első és a harmadik kategória közti közbülső területekként nevezett meg), valamint
3. a periférikus, távoli (gazdaságilag elszigetelt) területeket.

A várostól mért távolság dimenzióját azonban az OECD később nemigen alkalmazta a területi lehatárolásokban, mivel nehezen határozható meg, hogy a távolságot mekkora városoktól vagy milyen módon mérik. Áttértek a vidék népsűrűség alapú lehatárolására.

Az OECD 1994-ben megállapított kategóriáinak vidéki jelleg alapján történő tipizálása aszerint történt, hogy a kistérség vidéki jellegű (népsűrűség 150 fő/km² alatt), illetve városi jellegű (népsűrűség 150 fő/km² fölött) településeinek lakónépessége milyen arányban oszlik meg a kistérségen belül.

- „Alapvetően vidéki” jellegű kistérség, melyben a vidéki településeken élők aránya több, mint 50%.
- „Jellemzően vidéki” jellegű kistérség, melyben a vidéki településeken élők aránya 15% és 50% közötti.
- „Alapvetően városi” jellegű kistérség, melyben a vidéki településeken élők aránya kisebb, mint 15% (OECD, 1994).

Egyes megközelítések különbséget tesznek a „távoli vidéki” és a „városkörnyéki” területek között a legközelebbi városig való autózáshoz szükséges idő alapján. Az OECD tipológiáját kibővítették úgy, hogy az „alapvetően vidéki” térségeket két részre osztották:

- Alapvetően vidéki városközele, ahol a lakosság legalább 50%-a él egy legalább 50 000 fős városközponttól maximum 45 percnyi autóra.
- Alapvetően vidéki távoli – a többi.

A vidéki térségek sajátosságait szem előtt tartó vidékfejlesztési politikájában az Európa Tanács az OECD ajánlásait figyelembe véve, a vidék fogalmát a következőképpen alakította ki: vidéki övezet olyan tájrészt jelent, mely alapvetően mezőgazdasági hasznosítású területekből és mérsékelt nagyságú beépített területekből, településekből tevődik össze. A vidéki térségek a városi és egyéb övezetektől az alábbi jól megkülönböztethető jellemzőkkel rendelkeznek:

- a mezőgazdasági tevékenység dominanciája;
- a nyílt zöldterületek dominanciája, melyeknek ökológiai funkcióik vannak;
- kis népsűrűségű, nagy területen elszórt tulajdonok;
- mérsékelt nagyságú közösségek, települések, a fizikai foglalkozások elsődlegessége;
- a természetes táj megléte;
- a helyi vagy a tájegységi kultúra megléte, mely az ember és a föld kapcsolatából ered.

A vidéki térségeknek gazdasági, ökológiai és szociális funkciói egyaránt vannak, melyeket a társadalom egésze számára lát el. A vidéki térségek gazdasági és ökológiai funkciójukat elsődlegesen a mezőgazdaságon keresztül gyakorolják, ezért a vidék fennmaradása, megőrzése főként a mezőgazdasági tevékenység eredményességétől és minőségétől függ².

Felismerve a változó méretű települések problémáját, az Eurostat úgy döntött, hogy áttér az 1 km-es rácsnégyzetek népsűrűségén alapuló osztályozásra, az alábbiak szerint:

- Bármely, legalább 300 fő/km² népsűrűségű rácsnégyzet potenciálisan városinak minősül.
- Az összefüggő, potenciálisan városi rácsstereket csoportosítják, és ha össznépsége eléri az 5 000 főt, akkor mindegyiket „városiként” kezelik.
- Minden nem városi besorolású rács négyzet „vidékinek” minősül.

Ennek a megközelítésnek a gyakorlati nehézsége az, hogy Európa nagy részének még nem állnak rendelkezésre adatok ezen az alapon, és eltelik egy kis idő, mire ezt a megközelítést alkalmazni lehet. Meg kell

² A Vidéki Térségek Európa Kartája 2-3. cikkely, 1996.

jegyezni, hogy egy 1 km²-es rácsnégyzet jóval kisebb, mint a vidékiség OECD-definíciójának alkalmazásához általában használt közigazgatási egységek, így az új EU-s megközelítés sokkal finomabb definíciót ad majd.

Az Európai Unió Statisztikai Hivatala (EUROSTAT) többek között e körülményt is figyelembe véve vizsgálataiban a népsűrűség mellett az urbanizáció mértékét és a településhálózat sajátosságait is figyelembe vette. A következő három kategóriát alkalmazták:

- Sűrűn lakott zónák: olyan egymással határos, összefüggő településcsoportok, melyekben a népsűrűség településenként meghaladja az 500 fő/km²-t, és az össznépesség az adott zónában legalább 50 000 fő.
- Átmeneti zónák: olyan településcsoportok, melyekben a népsűrűség mindegyik településen meghaladja a 100 fő/ km²-t és nem tartozik a sűrűn lakott zónához. A zóna teljes népessége legalább 50 000 fő, vagy egy sűrűn lakott zóna mellett helyezkedik el.
- Ritkán lakott zónák: olyan településcsoportok, amelyek nem tartoznak sem a sűrűn lakott zónákhoz, sem az átmeneti zónákhoz.

Abban az esetben, ha egy település vagy egy településcsoport nem érte el a megkívánt népsűrűségi szintet, de teljes mértékben egy sűrűn lakott térségben vagy egy átmeneti zónában helyezkedett el, akkor az adott zóna részeként vehető figyelembe. Ha egy sűrűn lakott zóna és egy átmeneti zóna között helyezkedett el, akkor átmeneti zónaként értékelendő. További feltétel volt, hogy az érintett települések csoportjának 100 km²-nél kisebb területen kell elhelyezkednie (Kovács–Majoros, 1998).

Vidék fogalmak Amerikában³

Az Amerikai Egyesült Államokban a vidék fogalmának meghatározása alapvetően szintén a népsűrűségi értéken alapul. Az amerikai Népszámlálási Hivatal szerint a városias térség (urbanized area) egy központi várost és az azt körbevevő térséget jelenti, amelynek együttesen a népességszáma 50 ezer fő vagy több, és a népsűrűsége meghaladja az 1000 fő/négyzetmérföld értéket. A városias (metro) térség definíciójának nem megfelelő térségek a vidéki (rural, non-metro) területek.

³ Bővebben:

<https://www.ers.usda.gov/topics/rural-economy-population/rural-classifications/what-is-rural/>

A helyi közigazgatási egységek korábbi „városi” és „vidéki” besorolását használva ez a lépés a nagyobb NUTS2 egységeket vizsgálja, és három csoportba sorolja őket:

- Túlnyomóan vidéki: a lakosság több mint 50%-a vidéki területeken él.
- Köztes: 20-50% vidéken él.
- Túlnyomóan városi: kevesebb mint 20%-uk él vidéken. Ez a megközelítés a városok jelenlétét is figyelembe veszi, a következő módon:
 - Köztessé válik az a túlnyomóan vidéki régió, amely több mint 200.000 lakosú városközponttal rendelkezik, amely a régió lakosságának legalább 25%-át teszi ki.
 - Az a köztes régió, amely több mint 500 000 lakosú városközpontot tartalmaz, amely a térség lakosságának legalább 25%-át teszi ki, túlnyomórészt városivá válik.

Egyes elemzők kissé eltérő megközelítést alkalmaztak: az 50 fő/km² alatti településeket „döntően vidékinek”, az 50-100 fő/km² településeket „félvárosinak”, a 100 fő/km² felettieket pedig „városinak” minősítik (Goss, 2013; Goss et al., 2013).

Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala, az US Census Bureau meghatározása szerint a városi terület a népszámlálási tömbök vagy blokkcsoportok összefüggő területe, amelynek népsűrűsége legalább 1000 fő/négyzetméter, teljes lakossága pedig legalább 2 500 lakos. Két típusa van, a városi területek közül megkülönböztetnek urbanizált területeket és városi klasztereket. Egy urbanizált területen legalább 50.000 lakos él; egy városi klaszternek legalább 2 500, de 50 000-nél kevesebb lakosa van. A városi területeken kívül minden terület vidékinek minősül. A városi területen lakó összes személyt városi lakosnak, aki városi területen kívül lakik, vidékinek neveznek.

A Költségvetési Hivatal (OMB) a megyéknek két típusát különbözteti meg. Először is, a központi megyék azok a megyék, amelyekben a lakosság legalább 50%-a 10 000 vagy annál nagyobb lakosú városi területen él. Másodszor, a külterületi megyék azok a megyék, amelyeket erős ingázási kapcsolatok kötnek egy központi megyéhez. Konkrétan egy külterületi megyében a foglalkoztatottak legalább 25%-ának a központi megyében

(megyékben) kell dolgoznia, vagy a munkaeő legalább 25%-ának a központi megyében (megyékben) kell tartózkodnia.⁴

A legalább 50 000 lakosú városi területeket *Nagyvárosi térségnek* (Macropolitan Statistical Area, MSA) nevezik. Amelyek legalább 10 000 városi lakossal rendelkeznek, de 50 000-nél kevesebb lakosú városi területet foglalnak magukban, *Városi térség* (Micropolitan Statistical Area, MiSA) címkével rendelkeznek. Az egyik kategóriába sem tartozó térség a „*Noncore*” terület.

A megyék hármass besorolása bár nem tükrözi a vidékiség fokát, a vidék-város kontinuum kód (Rural-Urban Continuum, RUCC) erre épül. A RUCC a megyéket kilenc kategóriába sorolja lakosság szám alapján, és a nagyvárosi területtől való távolság szerint. A kilenc kategóriához számértékek (1-től 9-ig) vannak hozzárendelve, ahol az 1-től 3-ig terjedő kategória a nagyvárosi megyéket, a 4-től 9-ig terjedő kategóriák pedig a nem nagyvárosi megyéket jelölik. Az elnevezés, valamint a kódolás a vidékiség „folytonos” és monoton növekedésére utal a kilencfokú skálán.

A fent vázolt hiányosságok orvoslására Isserman (2005) egy alternatív osztályozási rendszert, egy *vidéki-városi sőrűség tipológiát* (Rural-Urban Density Typology) dolgozott ki. Az eddig alkalmazott dichotóm kategóriáktól eltérően ez az index folytonos skálán mér. Az Index nem arra a kérdésre válaszol, hogy „Vidéki-e egy térség vagy városi?”, hanem arra, hogy „Mennyire vidéki a vidék?”. A megyéket négy kategória egyikébe rendelte négy kritérium alapján: népességnagyság, népsőrűség, városiakok százalékos aránya és a legközelebbi nagyvárosi területtől való távolság. Az index 0-tól (legnagyobb városi) 1-ig (legvidékibb) terjed. Isserman tipológiája jelentős előrelépés a nagyvárosi/nem nagyvárosi megkülönböztetésen alapuló osztályozáshoz képest. A városi megyék „városi státusza” és a „vidékinek” nevezett megyék „vidéki státusza” megkérdőjelezhetetlen. A tipológia azonban kevésbé működik a két vegyes kategória elkülönítésében.

⁴ A városi területek részletes meghatározását és kritériumait lásd: <http://www.census.gov/geo/www/ua/uafedreg031502.pdf>
Federal Register/Vol. 67, No. 51/Friday, March 15, 2002/Notices
<https://www2.census.gov/pdfs/ua/uafedreg031502.pdf>

A relatív vidékiségi mutatójának meghatározása⁵

Minden bizonnyal nem a vidékiség az egyetlen olyan fogalom, amelyet nehéz számszerűsíteni. Ennek a nehézségnek az egyik oka a vidékiség sokdimenziós volta. A tudósok és a politikai döntéshozók kétségtelenül egyetértenek abban, hogy a kis lélekszámú helyek inkább vidékiek, mint a nagy népességűek. Hasonlóképpen egyetértenek abban, hogy az alacsony népsűrűségű helyek inkább vidékiek, mint a nagy sűrűségűek; a kevés beépítettségű helyek inkább falusiak, mint az erősen beépített helyek; és a távoli helyek inkább vidékiek, mint a kevésbé távoli helyek. (Waldorf, 2006a, 2006b)

A vidékiség négy dimenziója szerepel a relatív vidékiségi indexben: népességnagyság, népsűrűség, városi (beépített) terület kiterjedése és távoli fekvés. Ez a négy dimenzió a meglévő definíciókban is használatosak.

Kérdés, hogy a négy dimenzió együttesen hogyan határozza meg egy hely vidékiségét. A négy dimenzió egyenletesen járul hozzá a vidékiséghoz? A népesség mérete fontosabb, mint a népsűrűség? Az alacsony népességszám csak a távoli elhelyezkedéssel együtt fontos? Kell-e, és ha igen, hogyan súlyozzuk az egyes mutatókat?

E kérdések megválaszolására vonatkozó elméleti útmutatás hiányában a legegyszerűbb módszert, mégpedig a súlyozatlan átlag 0-1 skálára történő transzformációt alkalmazták. Az így kapott index – a relatív vidékiségi indexe – nem abszolút mérőszám. Ez egy összehasonlító index. Előnye, hogy nem korlátozódik egy adott térbeli léptékre, például megyékre. Alkalmazható megyecsoportokra is, vagy kisebb léptékekre, például településekre vagy népszámlálási körzetekre. A vidékiségi relatív mércéje, amely felhasználható a vidékiségi időbeli alakulásának vizsgálatára. Érzékeny a meghatározó változók apró változásaira is. Az index különböző térbeli skálákra alkalmazható anélkül, hogy új küszöbértékeket kellene meghatározni (és indokolni). Ez fontos előny a hagyományos osztályozásokkal szemben, és különösen előnyös lesz a regionális fejlesztési stratégiák megtervezéséhez és értékeléséhez.

A város-vidék definícióra építve az ERS (Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture) olyan területi besorolást dolgozott ki, amelyek pontosabban körülhatárolják a vidékiségi különböző szintjeit.

⁵ Bővebben:

<https://www.ers.usda.gov/topics/rural-economy-population/rural-classifications/what-is-rural/>

Ezek közé tartozik a vidék-város ingázási területek, és a határos- és távoli körzetek.

A jelenlegi, 2012-ben kiadott és a 2010-es tízévenkénti népszámlálás szerinti elhatárolás szerint a vidéki területek nyílt vidéket és 2.500-nál kevesebb lakosú településeket, míg a városi területek nagyobb helyeket és körülöttük sűrűn lakott területeket foglalnak magukban. A városi területek sűrűn lakott területek. A legtöbb megye, akár metró, akár nem metró, városi és vidéki lakosság kombinációját tartalmazza. A városi területeknek két típusa van – az urbanizált területek és a városi klaszterek –, amelyek a lehatárolásukra használt kritériumok szerint azonosak, de méretük eltérő. A Népszámlálási Iroda meghatároz egy urbanizált területet, ahol talál egy 50 000 vagy több fős városi magot. Általában 1000 fő/négyzetmérföld népsűrűségű magnak kell lennie, és tartalmazhatnak szomszédos területet, ahol négyzetmérföldenként legalább 500 fő lakik. Az urbanizált területeket 1950 óta minden tízévenkénti népszámláláskor ugyanazt az alapvető küszöböt (50 000 lakos) határozzák meg, Ugyanazokat a számítógépes eljárásokat és népsűrűségi kritériumokat alkalmazzák a legalább 2 500, de 50 000 főnél kisebb városi klaszterek azonosítására. A kisvárosok és városok körüli beépített terület ilyen elhatárolását először 2000-ben vezették be. E rendszer szerint a vidéki területek 500 fő/négyzetmérföldnél kisebb népsűrűségű nyílt vidékből és 2 500 főnél kevesebb lakosú helyekből állnak.

A fenti vita azt mutatja, hogy a jelenleg használatos vidéki besorolások, nevezetesen a metro/nonmetro megkülönböztetés és a vidék-város kontinuum kódja nem megfelelőek a vidéki Amerika azonosítására és lehatárolására. Minden egyszerű dichotómia bonyolult vidék-város kontinuumot rejt, gyakran árnyalatnyi különbséggel.

Magyarországi megközelítések a vidék fogalmának tisztázására⁶

A vidéki térségek lehatárolását 1995-ben az OECD ajánlásai alapján végezték el. Az alacsony népsűrűséget jellemző 150 fő/km²-es küszöbértéket figyelembe véve az ország területének 98%-a, népességének pedig 75%-a minősült vidéki jellegűnek.

⁶ A fejezet alapja: Farkas–Obádovics (2003) és Obádovics–Madarász (1999).

A Budapest körül kialakult agglomerációs övezeten kívül egyetlen magyar vidéki kistérség sem volt városi jellegűnek tekinthető, vagyis Magyarország – a főváros és környéke kivételével – „alapvetően vidéki” vagy „jellemzően vidéki” területnek minősült. Ennek egyrészt az az oka, hogy a nagyobb, valóban urbanizáltnak tekinthető városaink is nagy kiterjedésű közigazgatási területtel bírnak, azaz közigazgatási értelemben nincs meghatározva az ún. szoros értelemben vett agglomerációs városkörnyékük, másrészt pedig a városok másik nagy csoportja, különösen az ország keleti részét alkotó Alföldön, korábban is falusias beépítésű, nagy mezőgazdasági (közigazgatási) területtel rendelkező ún. mezőváros vagy óriásfalú volt. Figyelemre méltó tény az is, hogy több mint félszáz térségben egyetlen olyan település sincs, amelyikben a népsűrűség elérné a 150 fő/km²-t (Vidékfejlesztés Magyarországon 1995).

Kovács Teréz (1999) „Mi tekinthető vidéknek?” című vitaindító cikkében a következőképpen határozta meg a vidék fogalmát:

Azok a térségek, amelyek az alábbi öt feltétel közül négynek megfelelnek, vidéki térségnek számítanak:

- a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta a 20%-ot;
- az ezer lakosra jutó őstermelők száma több mint 120 fő;
- a lakosság több mint 50%-a 120 fő/km² népsűrűség alatti településen él;
- a népsűrűség kisebb, mint 80 fő/km²;
- a lakosságszám 1960 óta 92%-ra csökkent (1996-ra).

Kovács Teréz javasolt mutatórendszerének hiányosságai közé tartozik, hogy gazdasági fejlettséget mérő mutatót nem vesz figyelembe, valamint a vidék egyik fő problémája, a munkanélküliség szintén kimarad a kritérium-rendszeréből. A demográfiai mutatók fontosságát nem megkérdőjelezve, túlzottnak tűnik három népesedési mutató alkalmazása is. A népsűrűség fontos mutató, bár az alacsony népsűrűség önmagában nem jelent különösebb problémát, ám nagyon sok korábban bekövetkezett gazdasági–társadalmi változás indikátora.

A mutatók láttán felmerül a kérdés: ki lehet-e fejezni a vidéki jelleget ennyire határozott, helyenként önkényes küszöbértékekkel, hiszen a vidék értékkötött fogalmának meghatározásában sincs egység a kutatók között.

Válaszképpen többen próbálkoztak különböző szempontok alapján a vidék, illetve a támogatásra jogosult térségek meghatározásával. Fehér (1999) például négy hipotetikus alapmutató kialakítását javasolja, melyek segítségével elvégezhető lenne a vidéki térségek közelítő lehatárolása. A

népesség, népmozgalom jellemzésére a vidéki népesség arányát, a társadalmi jólét jellemzésére az egy főre jutó bruttó jövedelem számítását, a gazdasági szerkezet jellemzésére a mezőgazdaságban foglalkoztatottak + őstermelők aránya, a mező- és erdőgazdálkodás árutermelésének aránya vagy a vállalkozássűrűség mutatók közül egy alkalmazását javasolja. A környezet jellemzésére alkalmas mutató kiválasztását arra illetékes szakemberre bízna.

Az Európa Tanács és az OECD vonatkozó ajánlásait figyelembe véve Dorgai (1999) a következőképpen határozta meg a vidéki település fogalmát: azt a települést tekintjük vidékinek, amelyik városi ranggal nem rendelkezik, vagy rendelkezik, de lakónépessége nem éri el a 10 ezer főt.

Vidéki jellegűnek az olyan térség, kistérség mondható, ahol a vidéki településeken élő lakónépesség aránya több mint 15%.

Fenti definíció szerint a községek lakónépessége 3 788 970 fő, a 10 ezer fő alatti városok össznépessége pedig 503 160 fő volt. Ennek alapján az ország vidéki népességének aránya 42,2% volt.

A lehatárolás gyenge pontja, hogy voltak olyan nagyvárosközeli községek, amelyek nem tekinthetők vidéknek, s ezzel ellentétben néhány 10 ezer lakost meghaladó, de vidékinek tekinthető kisváros kimaradt a vidéki lehatárolásból.

Az Európai Unió vidékfejlesztési és agrárszerkezet-átalakítási előcsatlakozási programja keretén belül elkészült Magyarország Vidékfejlesztési Terve, melyben a vidéki térségek lehatárolása a következő szempontok szerint történt:

- demográfiailag kedvezőtlen helyzet;
- elöregedés és tartós elvándorlás;
- gazdaságilag átlagos vagy elmaradott;
- infrastruktúráisan átlagos vagy elmaradott;
- dinamikában átlagos vagy elmaradott;
- általában (komplex mutató) átlagos vagy elmaradott.

A vizsgált mutatók által meghatározott struktúra nagyrészt megfelelt az OECD módszerét követő, de a 120 fő/km²-es települési népsűrűséggel jellemezhető vidéki térség lehatárolásnak (Magyarország Vidékfejlesztési Terve 2000).

Kovács és társai (2015) egy komplex mutató kidolgozására vállalkoztak. A vidéki járások meghatározását a következők alapján foglalták össze:

- minden olyan járás vidéki, amelyben csak 10 000 fő lakosságszám alatti települések található.
- azok a járások is vidékinek számítanak, ahol a központi város lakónépessége ugyan nagyobb, mint 10 000 fő, de a járás népsűrűsége az országos átlag alatt van.

Azután a mezőgazdaságtól való függőség és a környezeti értékek alapján képzett komplex mutató alapján a vidéki járások (136 járás) 8 alcsoportját képezték. Mind a nyolc típusra esettanulmány is készült. Az érintettek vitatták az agrárfüggőség jelentőségét, mivel elmondásuk szerint a foglalkoztatásban nem játszik jelentős szerepet. Felhívták a figyelmet arra, hogy a járásszintű lehatárolás elfedi a járáson belüli néha igen lényeges különbségeket.

Látható, hogy a vidéki térségek lehatárolására sokféle mutatórendszerrel használtak. Általában elmondható, hogy a lehatárolt térségeket objektív mutatókkal próbálják jellemezni, mint pl. távolság, mezőgazdasági termőhelyi adottságok stb. Kevés az olyan mutató (pl. a munkanélküliség, életminőség) amely a lakosság életkörülményeit venné számba.

Magyarország vidéki térségeinek lehatárolása és jellemzése

A túlnyomórészt és jellemzően vidéki térségek demográfiai jellemzői kedvezőtlen tendenciákat mutatnak: meredek születésszám-csökkenés, kedvezőtlen korstruktúra, növekvő öregedési mutató, negatív vándorlási egyenleg. A fejezet célja a főbb demográfiai jellemzők ruralitási kategóriák szerinti folyamatainak feltárása 1999–2019 között.

A vidéklehatárolás az OECD módszertana szerint, a 120 fő/km²-es küszöbérték alkalmazásával készült. Így első lépésben a települések vidéki-nem vidéki besorolása történt meg. Azok a települések a vidéki települések, amelyek népsűrűsége a 120 fő/km²-t nem éri el.

Második lépésben a járások csoportosítására került sor. Azok a járások, ahol a népesség több mint fele vidéki településen él, alapvetően vidéki járás. Ahol a népesség kevesebb mint 15%-a él vidéki településen, alapvetően városi jelzöt kapott. A többi járás a köztes, jellemzően vidéki járás.

101 járás, a járások 58%-a alapvetően vidéki térség, a települések 59%-a tartozik ezekbe a járásokba, itt él a népesség 31%-a. Mindössze 8 járás található a városi csoportban. Magyarország alapvetően vidéki térségeiben élő népesség 3 millió fő.

1. táblázat: Települések és járások száma és megoszlása vidékiségi kategóriák szerint

Vidékiségi kategória	Települések száma	Települések megoszlása %	Jársók száma	Jársók megoszlása %
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	1863	59,0	101	58
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	1086	34,4	60	34
<i>Alapvetően városi térség</i>	206	6,5	14	8
Együtt	3155	100,0	175	100

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

2. táblázat: A népsűrűség, a terület és a népesség megoszlása vidékiség szerint

Vidékiségi kategória	Népsűrűség fő/km ²		Terület %		Népesség %	
	1999	2019	1999	2019	1999	2019
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	57,0	52,3	58,7	61,5	30,9	30,6
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	111,5	108,7	35,5	31,8	36,6	32,9
<i>Alapvetően városi térség</i>	611,1	570,3	5,8	6,7	32,5	36,5
Együtt	108,2	105,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

Az ország népsűrűsége 105 fő/km². A városi térségek népsűrűsége kimagasló, 570 fő/km². Az alapvetően vidéki csoport népsűrűsége az országos érték fele. 20 év alatt 3,2-del csökkent az ország népsűrűsége, az alapvetően vidéki területeken ennél nagyobb mértékben, 4,7-del.

3. táblázat: Népességváltozás 1999–2019 között

Vidékiségi kategória	Népességcsökkenés fő	Népességcsökkenés %
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	-127 806	-4,1
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	-464 224	-12,6
<i>Alapvetően városi térség</i>	295 665	9,0
Együtt	-296 366	-2,9

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

Miközben az ország népessége 1999–2019 között 296 ezer fővel, 2,9%-kal csökkent, a városi térségek népessége ugyanennyivel nőtt, ami 9%-os növekedést jelent. Az alapvetően vidéki térségek 4,1%-os, míg a köztes kategóriában több, mint 12%-os népességvesztés tapasztalhatunk.

4. táblázat: Népmozgalmi mutatók vidékiségi kategóriák szerint

Vidékiségi kategória	Vándorlási egyenleg (ezrelék)		Természetes szaporodás/fogyás (ezrelék)		Születési ráta (ezrelék)		Halálozási ráta (ezrelék)	
	1999	2019	1999	2019	1999	2019	1999	2019
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	-0,13	-2,62	-4,97	-4,95	10,2	9,8	15,2	14,7
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	1,30	0,94	-4,35	-4,94	9,2	8,7	13,6	13,6
<i>Alapvetően városi térség</i>	-1,34	1,42	-5,18	-2,79	8,7	8,8	13,8	11,6
Együtt	0,00	0,00	-4,81	-4,16	9,3	9,1	14,1	13,2

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

Mindegyik kategóriában negatív a születés és halálozások különbözetén alapuló szaporodási egyenleg. Ezen a téren jelentős változás figyelhető meg, míg a jellemzően vidéki térségek egyenlege kedvezőbb volt az országos értékhez képest 1999-ben, 2019-re már rosszabb a helyzet, egyedül ebben a kategóriában változott negatív irányban a mutató. Az alapvetően vidéki térségekben alig változott, kismértékben javult, a városi térségekben azonban jelentős javulás tapasztalható.

Míg a születési ráta 20 évvel azelőttöz képest csak mérsékelten (0,2-del) csökkent országos szinten, addig a köztes kategóriában, a jellemzően vidéki térségekben 0,5-del, és ez az érték az országos értéknél 0,4-del alacsonyabb. Az alapvetően vidéki térségekben az országos értéket 0,7-del meghaladó a születési ráta. Sajnos ugyanez elmondható a halálozási rátáról is, míg országosan 0,9-del csökkent a halálozási ráta, az alapvetően vidéki térségekben csak 0,5-del, és 1,5-del magasabb ez az érték az országos értéknél 2019-ben. Csak a városi térségek halálozási rátája kedvezőbb, mint az országos érték.

A nettó vándorlásból származó népességfogyás mértéke jelentősen megnőtt a vidéki területeken. Ez azt mutatja, hogy megfordult a korábbi tendencia, miszerint sokan vidéki környezetben próbálták megvalósítani túlélési stratégiájukat. A vidéki területek alacsony infrastruktúrájuk és szolgáltatásaik ellenére is biztosabb gazdasági háttérrel nyújtottak. 1999-ben még az elvándorlás volt a jellemző a városi térségekre, 2019-ben ez

megfordult. A jellemzően vidéki térségek mindkét évben befogadó, többen költöztek be, mint onnan el, ez a köztes típus még mindig vonzó az emberek számára.

5. táblázat: Korszerkezeti mutatók vidékiségi kategóriák szerint

Vidékiségi kategória	60 év felettek aránya %		14 év alattiak aránya %		Öregedési index %	
	1999	2019	1999	2019	1999	2019
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	20,1	25,8	18,2	14,6	110,3	176,1
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	18,9	26,5	16,9	14,1	111,6	187,6
<i>Alapvetően városi térség</i>	20,5	25,8	15,1	14,6	135,6	176,9
Együtt	19,8	26,0	16,8	14,5	118,0	180,1

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

A népesség korszerkezetét a az idősök aránya, a fiatalok aránya és az öregedési index segítségével érzékeltetjük. Mindhárom mutató szomorú képet fest az országról, mindegyik kategóriában. Az idősök aránya 6,2%-kal nőtt az országban, ezt meghaladó növekedés csak a jellemzően vidéki kategóriában tapasztalható. Az alapvetően vidéki és a városi térségekben az idősök aránya megegyezik. 1999-ben a népesség ötöde, 2019-ben már a népesség negyede 60 éven felül van.

A gyermekkorúak aránya országos szinten 2,3%-kal csökkent. 2019-ben nincs nagy különbség az egyes kategóriák mutatójában. Az alapvetően vidéki térségekben azonban 3,6%-os a csökkenés. Mg 1999-ben még 18% fölött volt ez az érték, 2019-re mindenhol 14-15% közé csökkent.

A népesség előregedésének szerkezetét mutató öregedési index (a 60 év felettek osztva a 15 év alattiak között) mindegyik kategóriában növekedett. A mutató értéke már 1999-ben is meghaladta a 100%-ot, azaz az idősök száma meghaladja a gyermekkorúak számát. Rendkívül magas a jellemzően vidéki területeken, és az előregedés mértéke itt a legjelentősebb, 1999-hez képest itt nőtt a mutató a legnagyobb mértékben. Az alapvetően vidéki és a városi területek öregedési indexe között 2019-ben nincs jelentős különbség, ami azt jelenti, hogy a vidéki térségek előregedése jelentős. Ez elsősorban a fiatalok elvándorlásának eredménye, az alapvetően vidéki területekről jelentős elvándorlás volt tapasztalható az elmúlt húsz évben.

6. táblázat: Az egy főre jutó jövedelem vidékiségi kategóriák szerint

Vidékiségi kategória	Egy főre jutó belföldi jövedelem	
	1999	2019
<i>Alapvetően vidéki térség</i>	209 534	1 260 699
<i>Jellemzően vidéki térség</i>	301 004	1 531 156
<i>Alapvetően városi térség</i>	408 397	1 845 931
Együtt	306 596	1 557 942

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját számítás

Összefügg az előregedés és a vándorlás a gazdasági helyzettel. Az egy főre jutó jövedelem az alapvetően vidéki térségekben a legalacsonyabb. Húsz év alatt országos szinten ötszörösére nőtt az egy főre jutó jövedelem, az alapvetően vidéki térségekében hatszorosára, de így is messze elmarad a jellemzően vidéki kategória azonos értékétől.

Összefoglalás

A múltban a mezőgazdaságra való támaszkodás kulcsdimenzióként szerepelt a vidék meghatározásában. Mára azonban a mezőgazdaság a gazdasági tevékenységek összességében és a vidéki területeken is olyan kis részét teszi ki, hogy már nem minősül kulcsfontosságú dimenzióknak. Hasonlóképpen, sok társadalmi jellemző (például a tradíciók, hagyományápolás), amelyek gyakran a vidéki térségekhez kapcsolódnak, mára már nem meghatározó dimenziói a vidékiségnek. Az egyes változók kiválasztása természetesen nagyban függ az adatok elérhetőségétől.

Az elmúlt évtizedekben a világ vidéki népessége folyamatosan csökkent a városokba való bevándorlás következtében, amely a vidéki községek korlátozott munkalehetőségei és a modern kényelmi szolgáltatások hiánya miatt következett be (Bell–Osti, 2010). Ezek olyan létfontosságú területeken jelentkeztek, mint az egészségügy, az oktatás, a gazdasági fejlődés és a mezőgazdasági termelés. A vidéki fiatalok kisebb eséllyel tanulnak tovább és kisebb arányban szereznek diplomát. Gazdasági téren, a probléma elsősorban a munkahelyek vagy épp a munkaerő hiányával, a munkahely vagy a munkaerő megtartásával, a képzetlen, vagy alkalmatlan munkaerővel és a jövedelemmel függ össze. (Ellis–Biggs, 2001).

Az 1990–1998 közötti magyarországi vidéki–városi népesség-újraelosztásról szóló kutatások azt mutatták, hogy a falvak természetes fogyása meghaladja a városi területen tapasztalt értéket, annak ellenére, hogy a

vidéki térségben a születési ráta magasabb, mint a városi térségben. Az 1990-es években a falvak még nettó bevándorlást kaptak a nagyobb városokból, később ez a tendencia megfordult, a városokba való visszavándorlás a meghatározóbb. Ennek nyilvánvaló oka lehet a jobb munkalehetőség és a magasabb jövedelem. A vidéki térségekben a halálozási ráta magasabb, mint a városi térségekben. Tehát, bár nincs ok azt feltételezni, hogy a vidéki lakosság idősebb vagy fiatalabb városi társaiknál, a népesség országos szinten mindenhol gyorsan öregszik, ezért az idősek komoly figyelmet érdemelnek a vidékpolitikai vitákban (Schafft–Brown, 1999).

A vidékiség kvantitatív mérésére és a vidék jellemzésére leggyakrabban használt mutatók a népesség mérete, a népsűrűség, demográfiai adatok (pl. korszerkezet, eltartottsági ráta, halálozási ráta), távolság a nagyvárosoktól, szolgáltatások elérhetősége, a mezőgazdasági termelés vagy a földhasználat, mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, munkanélküliségi ráta, átlagos családi jövedelem, nem mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, iskolai végzettség. A társadalmi és kulturális sajátosságok, a környezetminőség és az infrastruktúra minőségi szempontjai alig kaptak szerepet. Ha a felsorolt jellemzőket alaposabban megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy a vidékiség lehatárolása majdnem az elmaradottság, hátrányos helyzet szinonimájaként jelenik meg. Alaposabban megvizsgálva a vidéki területeket, differenciált képet kapnánk, az alapvetően vidéki térségek nem alkotnak homogén csoportot. A jelenleg alkalmazott kategorizálás összemossa a vidék sokszínűségét. További elemzésekkel csoportosíthatók lesznek a különböző vidéki célterületek, ahol a városközeli, csendes, a hagyományos falu jegyeit már nem hordozó falvak és az ettől eltérő, a városoktól távolabb eső, az előregedő és/vagy a hátrányos helyzetű, illetve a falusi turizmusra és a mezőgazdaságra épülő vidéki térségek beazonosíthatóvá válnak.

Irodalom

- Bell, M. M. – Osti, G. (2010): *Mobilities and Ruralities: An Introduction*. *Sociologica Ruralis*, 3., pp. 199-204.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2010.00518.x>
- Blunden, R. – Pryce, W. T. R. – Dreyer P. (1998): *The Classification of Rural Areas in the European Context: Some Remarks on the Article of J.*, *Regional Studies* 32(2) pp. 149-160. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2010.00518.x>

- Cloke, P. J. (1977): An index of rurality for England and Wales. *Regional Studies* 11, pp. 31-46. Published online: 04 Feb 2007
DOI: <https://doi.org/10.1080/09595237700185041>
- Csatári. B. (2004): A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről. y az MTA Regionális Kutatások Központja megalakulásának 20. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémián 2004. május 7-én elhangzott előadás szerkesztett változata.
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjooOz6xKT2AhWLH0wKHSgXAfkQFnoE-CAIQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ksh.hu%2Fdocs%2Fhun%2Fftp%2Fterstat%2F2004%2F06%2Fwcsatari.pdf&usg=AOvVaw10MvSatm-ZcMb-TfEFv2EOF>
- Dorgai, L. (1999): Néhány gondolat a „Mi tekinthető vidéknek?” című vitacikkhez. *Gazdálkodás* 1999/5. pp. 60-64.)
- Ellis, F. – Biggs, S. (2001): *Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s*. Overseas Development Institute, Oxford, *Development Policy Review*, 19, pp. 437-448. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-7679.00143>
- Fehér, A. (1999): A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról. *Gazdálkodás* 1999/5. pp. 55-57.
- Farkas, T. – Obádovics, Cs. (2003): A kistérségek és a vidék lehatárolásának módszerei. In: Kulcsár L. (szerk.): *Vidékfejlesztés*. Tankönyv, kézirat.
- Goss, S. (2013): Defining and measuring rurality. In: *Rural-urban comparisons in the Multi-indicator Cluster Survey*. June 2013.
- Goss, S. – Živkov, G. – Bajramović, S. – Fetahagić, M. – Sirčo, A. (2013): *Politics, Agriculture, Rural and urban sociology*. Published by: UNDP United Nations Development Programme. Economic Research Service U.S. Department of Agriculture.
- Hamilton, C. H. (1934): Rural-Urban Migration in the Tennessee Valley Between 1920 and 1930. *Social Forces*, Volume 13, Issue 1, October 1934, pp. 57–64.
DOI: <https://doi.org/10.2307/2570218>
- Hoggart, K. (1988): Not a Definition of Rural. *Area* Vol. 20, No. 1 (Mar., 1988), pp. 35-40 (6 pages) Published By: The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers) <https://www.jstor.org/stable/20002535>
- Isserman, A. M. (2005): In the National Interest: Defining Rural and Urban Correctly in Research and Public Policy. *International Regional Science Review* 28(4) pp. 465-499. DOI: <https://doi.org/10.1177/0160017605279000>
- Kovács, A. D. – Farkas, J. Zs. – Perger, É. (2015): A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete. *Tér és Társadalom* 29. évf., 1. szám.
DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2674>
- Kovács, D. – Majoros, E. (1998): *Terület- és vidékfejlesztési kérdések az Európai Unióban*. (főiskolai jegyzet) Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola. Szolnok. 1998.
- Kovács, T. (1999): Mi tekinthető vidéknek? *Gazdálkodás* XLII. évf. 5. sz. pp. 39-46.
- Kulcsár, L. (2017): *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések*. Kolozsvár, Kriterion. ISBN 978-973-26-1191-3

- Kulcsár, L. – Madarász, I. – Brown, D. L. (1996): Dimensions of Rural Diversity of Hungary. Paper presented at the 9th World Congress Rural Sociology, Bucharest, Romania 1996.
- Long, J. C. – Delamater, P. L. – Holmes, G. M. (2021): Which Definition of Rurality Should I Use? The Relative Performance of 8 Federal Rural Definitions in Identifying Rural-Urban Disparities Medical Care: October 2021 – Volume 59 – Issue – pp. S413-S419. DOI: <https://doi.org/10.1097/MLR.0000000000001612>
- Madarász, I. – Farkas, T. – Obádovics, Cs. – Kulcsár, L. (1998): Spatial dimensions of rural diversity in Hungary. In: GATE Tudományos közlemények N. 4.
- Obádovics, Cs. (1998): A városközeliség hatása a munkanélküliség térségi és települési megoszlására. Vállalati környezet és alkalmazkodás az élelmiszertermelésben c. Konferencia, GATE GTK Konferencia kiadvány.
- Obádovics, Cs. – Madarász, I. (1999): Vidék kontra vidék. Kézirat.
- van der Ploeg, J. D. (1997): On Rurality, Rural Development and Rural Sociology. In: Henk de Haan Norman Long (Ed): IMAGES AND REALITIES OF RURAL LIFE Wageningen Perspectives on Rural Transformations. 1997 Van Gorcum, NL ISBN 90 232 3288 7. pp. 39-77.
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjY97CX3of2AhWKR4sKHZwCCvI4ChAWe-gQIDRAB&url=https%3A%2F%2Ffedepot.wur.nl%2F359507&usg=AOv-Vaw2UTx5zrkeramJh2bdS8IJX>
- Schafft, K. – Brown, D. L. (1999): Patterns of Population Redistribution in Hungary and the Consequences of Post- Socialist Restructuring. Paper presented at the 62th annual meeting of the Rural Sociological Society, Chicago, Ill. Aug. 5. 1999.
- Waldorf, B. (2006a): “What is Rural and What is Urban in Indiana.” Working Paper, Purdue Center for Regional Development.
- Waldorf, B. (2006b): A Continuous Multi-dimensional Measure of Rurality: Moving Beyond Threshold Measures. Department of Agricultural Economics, Purdue University, West Lafayette, IN 47907, USA, Selected Paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Long Island, California, July 24-27.

Egyéb források

- A Vidéki Térségek Európa Kartája 2-3. cikkely, 1996. Európai Unió.
- Creating Rural Indicators For Shaping Territorial Policy. OECD. Paris. 1994.
- Economic Research Service. Measuring Rurality. ERS Briefing
<http://www.ers.usda.gov/Briefing/Rurality/> (accessed 01/14/06)
- Office of Management and Budget 2000. Standards for Defining Metropolitan and Micropolitan Statistical Areas; Notice. Federal Register 65, No. 249, pp. 82228-82238.
- Office of Management and Budget 2003. Revised Definitions of Metropolitan Statistical Areas, New Definitions of Micropolitan Statistical Areas and Combined

- Statistical Areas, and Guidance on Uses of the Statistical Definitions of These Areas. OMB Bulletin 03-04.
- Situation and Outlook: Rural Developments, CAP 2000 Working document. Brussels: European Commission Directorate-General for Agriculture (DG VI), July 1997.
- UNDP Human Development Report 2013 – BOSNIA and HERZEGOVINA. Rural Development in Bosnia and Herzegovina: Myth and Reality
- Vidékfejlesztés
https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_hu
- Vidékfejlesztés Magyarországon (Országtanulmány az OECD ajánlásai alapján – kézirat). Budapest, Kecskemét, Gödöllő. 1995.
- What Future For Our Countryside – A Rural Development Policy. OECD. Paris. 1993.
- What is rural? Defining Rural: Available Resources. (www.nal.usda.gov) Measuring rurality: rural-urban continuum codes. (www.ers.usda.gov)
<https://www.ers.usda.gov/topics/rural-economy-population/rural-classifications/>

Kulcsár László egyetemi tanár, emeritus 1946. december 11-én született Egerben. Szülei pedagógusok voltak, kezdetben a Heves megyei Erdőtelken, majd Egerben tanítottak. A szülők „klerikális” nézetei miatt a családot 1952-ben kitelepítették a Pest megyei Kakucs községbe. Az ócsai Bolyai János Gimnázium elvégzése után felvételt nyert az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára, ahol 1970-ben végzett. Első munkahelye (1970-1985) a Tömegkommunikációs Kutatóközpont volt, ahol tudományos kutatóként dolgozott. Társadalomtudományi (szociológia) és módszertani tudása ebben az időszakban teljesebben ki. Felkérésre 1986-ban elvállalta a szociológiai tanszék megalapítását az akkori Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán. Már Gödöllőn védte meg 1987-ben

MTA aspiránsként a kandidátusi disszertációját „A mezőgazdaság szociológiai kérdései” címmel. A kezdeti politikai és szakmai ellenszél jelentette nehézségek után a tanszék Agrárszociológiai Tanszékké, majd Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Intézetévé változott, ami egyben tevékenységének kiszélesedését és a munkatársak számának emelkedését is jelentette. Kidolgozta az agrárszociológia, a vidékfejlesztés oktatásának programjait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen és a Szolnoki Főiskolán. Egy cikluson keresztül Dr. Székely Csaba dékán mellett ellátta a tudományos és nemzetközi dékánhelyettesi funkciót. Vezetése mellett a Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Intézet jelentős szerepet vállalt a vidéki térségek fejlesztési programjainak kidolgozásában, elképzeléseinek megvalósításában szinte az egész ország területén. Az EU SAPARD előcsatlakozási programjának kistérségi felkészítését irányította a Minisztérium (FVM) felkérése alapján, amin közel 500 ember vett részt. Az FVM szakértői csoportjának egyik tagjaként részt vett a LEADER+ program magyarországi elindításában.

Több vidékfejlesztési projektet vezetett a FAO, valamint a Hargita megyei tanács megbízásából és a magyar kistérségek felkérésére. Csapatával dolgozta ki az Ister - Granum magyar – szlovák fejlesztési koncepciót Esztergom központtal és a Duna – Tisza – Kőrös – Maros térségének magyar – román – szerb együttműködésben megvalósuló fejlesztési programot. A Határon Túli Magyarok Hivatala megbízásából szakmai irányítója volt az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Sapientia) létrehozásának Kolozsvár központtal.

1993-tól kialakított tudományos együttműködés keretében a Cornell University (Ithaca, NY, USA) által irányított, amerikai, magyar, lengyel, szlovák nemzetközi vidékszociológiai kutatási program irányító testületének magyar tagja volt 1996 – 2005 között. Ennek keretében többször töltött hosszabb-rövidebb időt különböző amerikai egyetemeken. A projekt az amerikai Mellon Alapítvány támogatásával valósult meg. Az együttműködésből több publikáció született amerikai, lengyel, szlovák és magyar folyóiratokban, illetőleg konferenciákon az Egyesült Államokban, Norvégiában, Nagy-Britanniában, Brazíliában, Lengyelországban és Szlovákiában.

2009-től a Nyugat-Magyarországi Egyetemen dolgozott (Jelenleg Soproni Egyetem) nyugdíjba vonulásáig (2016). Jelenleg a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán lévő Széchenyi István Doktori Iskola programvezetője. 2019-től a kőszegi iASK Institute of Advanced Studies ösztöndíjas tudományos kutatója.

Főszerkesztő-helyettese a „Gazdaság és Társadalom” c. folyóiratnak (Soproni Egyetem), főszerkesztője az „Autonómia és Társadalom” c. folyóiratnak és tagja a „Journal of Appalachian Studies” amerikai folyóirat tudományos tanácsadói testületének. Tudományos munkásságát összesen 502 közlemény jelzi, amelyekre összesen 1133 hivatkozást kapott (2020. 02.15. MTMT).